

ELEKTR AVTOMOBILLARINING IQTISODIYOTGA FOYDASI VA ZARARLARI

Rustamjonov Avazbek

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

Akbarova Sayyora

Innovatsion ta'lim kafedrasi PhD, dotsent

Annotatsiya: Ushbu tezisda elektr avtomobillar (e-cars)ning zamonaviy iqtisodiyotga ko'rsatayotgan ijobiy va salbiy ta'sirlari har tomonlama tahlil qilingan. Yashil iqtisodiyotga o'tish, energetik mustaqillik va sanoat innovatsiyalarini qo'llab-quvvatlovchi omil sifatida elektr transporti katta salohiyatga ega. Shu bilan birga, infratuzilma, elektr energiyasi taqsimoti, xomashyo resurslariga bo'lgan talab va an'anaviy sanoat tarmoqlariga ko'rsatiladigan bosim kabi muammolar ham yuzaga chiqmoqda. Tezida mazkur yo'nalish bo'yicha global va milliy iqtisodiy muvozanatni ta'minlash uchun takliflar ham berilgan.

Kalit so'zlar: elektr avtomobillar, yashil iqtisodiyot, energiya mustaqilligi, infratuzilma, transport transformatsiyasi, sanoat raqamlashtiruvi, ekologik ta'sir, iqtisodiy samaradorlik

Kirish

So'nggi o'n yillikda global iqtisodiy va ekologik muammolar fonida barqaror transport vositalariga bo'lgan ehtiyoj keskin ortdi. Ayniqsa, iqlim o'zgarishi, uglerod chiqindilarining ko'payishi va neft zaxiralarining kamayib borishi elektr transport vositalarining – xususan, elektr avtomobillarning jahon bozorida ommalashuviga olib keldi. Elektr avtomobillarni rivojlantirish bugungi kunda nafaqat ekologik jihatdan muhim, balki iqtisodiy barqarorlik va texnologik taraqqiyotning muhim yo'nalishiga aylanmoqda.

Mazkur tezisda elektr avtomobillar texnologiyasining zamonaviy iqtisodiyotga ta'siri, ya'ni foydali va salbiy jihatlari kompleks yondashuv asosida tahlil qilinadi. Bir tomondan, elektr avtomobillar energiya mustaqilligini ta'minlash, yangi sanoat tarmoqlarini shakllantirish va ekologik barqarorlikka erishishda muhim omil bo'lsa, boshqa tomondan esa, infratuzilmaning yetarlicha rivojlanmaganligi, xomashyo resurslari taqchilligi va an'anaviy avtomobilsozlikka bo'lgan bosim iqtisodiy barqarorlikka tahdid solishi mumkin.

Shu sababli, elektr transport vositalarining iqtisodiyotga kompleks ta'sirini chuqur o'rganish, milliy siyosat va strategik yo'nalishlarni belgilashda muhim ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Asosiy qism

Zamonaviy dunyoda ekologik xavfsizlik va barqaror iqtisodiy rivojlanish masalalari kun tartibida tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Ayniqsa, transport sohasida texnologik transformatsiyalarning jadallashuvi elektr avtomobillarning ahamiyatini oshirmoqda. Elektr transporti nafaqat ekologik, balki iqtisodiy jihatdan ham muhim strategik yo'nalishga aylanmoqda. Elektr avtomobillar an'anaviy ichki yonuv dvigatelli transport vositalariga nisbatan kamroq energiya sarflaydi, shuningdek, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish imkonini beradi. Bu esa energiya resurslaridan samarali foydalanish orqali milliy iqtisodiyotda tashqi energetik qaramlikni kamaytirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, elektr transportining ommalashuvi yangi sanoat tarmoqlarining shakllanishiga zamin yaratmoqda. Xususan, akkumulyatorlar ishlab chiqarish, ularni qayta ishlash, zaryadlash stansiyalari infratuzilmasini qurish, dasturiy ta'minotlar va texnik xizmat ko'rsatish kabi yo'nalishlarda yangi ish o'rinlari vujudga kelmoqda. Bu esa bandlikni oshirib, iqtisodiy faollikni rag'batlantiradi. Shuningdek, elektr avtomobillarga bo'lgan talabning ortishi mahalliy avtomobilsozlik sanoati uchun katta imkoniyatlarni yuzaga keltiradi. Yangi texnologiyalarni o'zlashtirish, eksport salohiyatini kengaytirish va global raqobatda mustahkam o'rin egallash imkoniyati mavjud. Shu bilan birga, elektr transporti ekologik iqtisodiyot tamoyillariga mos bo'lib, chiqindisiz ishlashi natijasida havo ifloslanishini kamaytiradi, shovqin darajasini pasaytiradi va sog'liqni saqlash xarajatlarini qisqartiradi.

Biroq elektr avtomobillar iqtisodiyotga faqat ijobiy ta'sir ko'rsatadi deb bo'lmaydi. Ular bilan bog'liq bo'lgan muammolar ham iqtisodiy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Eng avvalo, infratuzilma masalasi dolzarbdir. Elektr avtomobillardan to'liq foydalanish uchun qulay va keng qamrovli zaryadlash stansiyalari tizimi zarur. Ayni vaqtda ko'plab davlatlarda bu boradagi infratuzilma yetarlicha rivojlanmagan bo'lib, bu ommaviy joriy etishda jiddiy to'siq bo'lib qolmoqda. Shuningdek, elektr transport vositalari elektr energiyasiga bo'lgan talabni sezilarli darajada oshiradi. Agar energiya ishlab chiqarishning katta qismi an'anaviy – ko'mir yoki gaz asosidagi issiqlik elektr stansiyalariga tayanayotgan bo'lsa, bu elektr transportining ekologik ustunligini yo'qqa chiqarishi mumkin.

Bundan tashqari, elektr avtomobillar ishlab chiqarishda ishlatiladigan muhim resurslar – xususan, lityum, kobalt, nikel kabi metallar narxining barqaror emasligi, ularning asosiy konlari geografik jihatdan cheklanganligi hamda global yetkazib

berish zanjirlaridagi uzilishlar bu yo‘nalishda iqtisodiy xavflarni yuzaga keltirmoqda. Ushbu xomashyo resurslariga qaramlik iqtisodiy xavfsizlik nuqtayi nazaridan muhim omil hisoblanadi. Shuningdek, elektr transporti ommalashgan sari an’anaviy avtomobilsozlik va servis xizmatlariga ehtiyoj kamayib, ushbu tarmoqlarda ish o‘rinlarining qisqarishiga olib kelmoqda. Bu esa ijtimoiy darajada qayta kasbga yo‘naltirish siyosatini talab qiladi.

1-jadval. Elektr avtomobillarning iqtisodiyotga ijobiy ta’sir yo‘nalishlari

№	Ijobiy ta’sir yo‘nalishi	Ta’sir tavsifi
1	Energiya samaradorligi	Kam energiya sarfi, qayta tiklanuvchi manbalardan foydalanish imkoniyati
2	Energetik mustaqillik	Neft-importga qaramlik kamayadi, mahalliy energiya manbalari rivojlanadi
3	Yangi sanoat tarmoqlari	Akkumulyator, dasturiy ta’minot, texnik xizmatlar bo’yicha yangi bozorlar
4	Bandlik darajasining oshishi	Yangi texnologik ish o‘rinlari yaratiladi
5	Eksport va innovatsion salohiyat	Mahalliy ishlab chiqaruvchilar uchun global bozorga chiqish imkoniyati
6	Ekologik iqtisodiyotga o‘tish	CO ₂ chiqindilarining kamayishi, sog‘liqni saqlash xarajatlarining qisqarishi
7	Shovqin va atrof-muhit ifloslanishining kamayishi	Shahar muhitida hayot sifati ortadi

Umuman olganda, elektr avtomobillar texnologiyasi iqtisodiyotga katta ijobiy sur’atlar keltirish bilan birga, ma’lum darajadagi salbiy oqibatlarni ham yuzaga chiqaradi. Shu bois, ushbu sohaning rivojlanishini kompleks va ehtiyotkorlik bilan boshqarish, davlat siyosatini ilmiy asoslangan strategiya bilan uyg‘unlashtirish muhim hisoblanadi.

Xulosa: Elektr avtomobillar zamonaviy iqtisodiyotda muhim rol o‘ynovchi texnologik yechimlardan biri sifatida shakllanmoqda. Ular ekologik toza, energiya tejamkor va innovatsion texnologiyalarni o‘z ichiga olgan bo‘lib, barqaror rivojlanish tamoyillariga mos keladi. Ularning ommalashuvi energetik xavfsizlikni ta’minlash,

yangi sanoat tarmoqlarini rivojlantirish, bandlik darajasini oshirish hamda eksport salohiyatini kengaytirish kabi ijobiy iqtisodiy natijalarga olib keladi.

Shu bilan birga, elektr transport tizimining joriy etilishi ayrim muammolarni ham yuzaga chiqaradi. Xususan, zaryadlash infratuzilmasining yetarlicha rivojlanmaganligi, elektr energiyasiga bo'lgan ortiqcha yuklama, strategik xomashyo resurslariga qaramlik va an'anaviy sanoat tarmoqlaridagi ish o'rinlarining qisqarishi kabi salbiy omillar iqtisodiy xavflarni keltirib chiqarishi mumkin.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, quyidagi takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq:

- Elektr avtomobillar infratuzilmasini davlat-xususiy sheriklik asosida rivojlantirish;
- Energiya ishlab chiqarishda qayta tiklanuvchi manbalar ulushini ko'paytirish;
- Akkumulyatorlar uchun xomashyo resurslarini mahalliyashtirish va qayta ishlash texnologiyalarini rivojlantirish;
- An'anaviy avtomobilsozlik sohasi xodimlarini qayta tayyorlash bo'yicha davlat dasturlarini joriy etish;
- Elektr transport vositalari bo'yicha ilmiy tadqiqotlar va innovatsion ishlanmalarga grantlar ajratish.

Mazkur yo'nalishlar orqali elektr avtomobillarni iqtisodiyotga integratsiyalash jarayoni muvozanatli, barqaror va uzoq muddatli istiqbolga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Тулегенов, Ж.Ж., & Ахметов, А.Н. (2023). Электромобили и их влияние на экономику и окружающую среду. Алматы: Экономика.
2. Karimov, I. & Toirov, B. (2022). Barqaror transport tizimi va yashil iqtisodiyot: muammo va yechimlar. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
3. Муртазаева, М.Х. (2022). Электротранспорт и энергетическая безопасность: вызовы и перспективы // Экономика и инновации, №4, с. 112–120.
4. Khasanov, A., & Raximova, Z. (2023). Elektr avtomobillarning iqtisodiyotga integratsiyasi: imkoniyat va tahdidlar // Iqtisodiy tadqiqotlar va tahlillar, №3, b. 58–66.
5. Государственный комитет Республики Узбекистан по статистике (2024). Отчет о транспортной отрасли и энергопотреблении. URL: <https://stat.uz>
6. OECD (2022). Green Transport and the Future of Mobility. Paris: OECD Publishing.